

ПРАВОВА БАЗА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ЛУГАНСЬКІЙ І ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТЯХ В 70-Х РР. ХХ СТ.

У статті проаналізовані нормативно-правові акти, які склали законодавчу базу позашкільних закладів освіти в Луганській і Донецькій областях у 1970-х рр.

На сьогоднішній день в Україні дитяча злочинність невпинно зростає, що спонукає суспільство шукати шляхи розв'язання цієї проблеми. В радянські часи одним із засобів зменшення кількості правопорушень, скоєних дітьми та підлітками, було розширення мережі позашкільних закладів. Сучасне правове підґрунтя функціонування позашкільних установ є ще недостатньо досконалим. В таких умовах доцільним та актуальним буде звернення до вивчення нормативної бази цієї ланки системи освіти, щоб модернізувавши певні її аспекти, запровадити їх у сучасне життя.

Метою нашого дослідження є аналіз та класифікація нормативно-правових актів, які регулювали роботу системи позашкільних закладів освіти УРСР у 1973 – 1979 рр. Саме в описуваний період законодавча база позашкільних установ стала найбільш досконалою та розвиненою. Вивчення цієї спадщини та адаптація її до умов українського сьогодення є актуальними у наш час.

Серед видань нормативних актів, які містять в собі закони, постанови та укази, що стосуються розвитку мережі позашкільних закладів освіти, слід виділити збірки «Народна освіта в СРСР» за ред. М.А.Прокоф'єва; «Законодавство з охорони дитинства. Збірка нормативних актів» за ред. О.Г.Павшукової та «Основні документи про школу» упорядник Є.С.Березняк. Ці джерела є надзвичайно цінними, бо містять у собі постанови Верховної Ради СРСР, УРСР, постанови Ради Міністрів СРСР, Української РСР та велику кількість інших документів. Дуже важливими є матеріали Державного архіву Луганської області (ДАЛО), більшість з яких була вперше введена до наукового обігу.

У 1973 році з прийняттям «Основ законодавства Союзу РСР та Союзних республік про народну освіту» [3, 26-53], в якому окреслилися основні напрямки розвитку освіти на наступні роки, почався новий етап розвитку мережі позашкільних закладів.

Аналіз вказаного документу дозволив нам дійти висновку, що підготовка високоосвічених, творчо мислячих, озброєних глибокими знаннями, гармонійно розвинених людей, які беруть активну участь у суспільному та державному житті, проголошувалася метою народної освіти в СРСР. У п'ятій статті цього закону було розглянуто, які складові входять до системи народної освіти в СРСР. Це дошкільне виховання, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, середньо-спеціальна вища освіта, а також позашкільне виховання.

Розділ VIII «Основ законодавства Союзу РСР та Союзних республік про народну освіту» повністю був присвячений питанням позашкільної освіти та виховання, яке здійснювалося у позашкільних установах. У статті № 51 відмічається, що мережу позашкільних закладів створено з метою формування та розвитку в молодому поколінні «різнобічних інтересів та здібностей, прищеплення навичок трудової та суспільної діяльності, професійної орієнтації, виховання самостійності та відповідальності, потреби у знаннях, інтересу до науки та техніки, літератури та мистецтва, воєнно-патріотичного виховання, організації розумного дозвілля та відпочинку, укріплення здоров'я» [3, 46].

У статті № 52 зауважено, що задля широкого охоплення дітей та молоді виховною роботою за місцем проживання держава розвиває мережу гуртків технічної та художньої творчості, дитячих та підліткових клубів за інтересами, спортивних секцій, художніх і музичних шкіл та інших позашкільних установ.

Організація роботи з позашкільного виховання була чітко прописана у статті № 53. Керівництво позашкільною освітою та координацію роботи позашкільних установ здійснювали виконавчі комітети місцевих рад народних депутатів. Вони також слідкували за їх матеріально-технічним станом, створювали у кожному районі, місті, позашкільні комплекси з різноманітними напрямками діяльності, організовували за місцем проживання ігрові та спортивні майданчики, виділяли в житлових масивах приміщення для роботи з дітьми та молоддю та забезпечували їх обладнанням.

Із прийняттям цього закону обласні відділи народної освіти більше уваги почали приділяти координації роботи міських та районних позашкільних установ, підвищенню кваліфікаційного рівню їх педагогічного та тренерського складу. Висновки стосовно цього можна зробити із чисельних наказів по обласним відділам народної освіти [7; 8; 9; 10].

28 червня 1974 року був прийнятий закон «Про народну освіту», з появою якого почалися зміни у розвитку позашкільних установ в Українській РСР. У статті 41 цього документу зазначалося, що на колгоспи, профспілки, державні підприємства та організації покладалася роль у створенні таких позашкільних закладів як будинки та палаци піонерів та школярів, станції юних техніків, натуралістів, дитячі бібліотеки, музичні школи, піонерські табори та ін. Ці заходи запроваджувалися для того, щоб розвивати у дітей їх здібності та нахили, виховувати у них суспільну активність, інтерес до праці, науки, техніки, мистецтва, спорту, воєнної справи, а також задля організації культурного відпочинку та укріплення їх здоров'я.

Окремим пунктом була виділена робота з дітьми за місцем проживання. Акцент робився, насамперед, на створенні численних дитячих майданчиків для проведення змістовного дозвілля та піонерських кімнат для виховання дітей в дусі комуністичних ідеалів [2, 330].

20 грудня 1975 р. секретаріат ОК ЛКСМУ, рада облВНО, президія обл. ради науково-технічних товариств, президія обл. ради Всесоюзного товариства винахідників та раціоналізаторів видали постанову «Про проведення Всесоюзного тижня науки, техніки, виробництва для дітей та юнацтва у Ворошиловградській області». Вказані заходи проходили з метою популяризації технічної творчості серед дітей та юнацтва. У всіх типах позашкільних установ, які мали технічні гуртки, з 3 по 9 січня 1976 р. проводилися зустрічі із героями соціалістичної праці, новаторами виробництва, вченими, винахідниками-раціоналізаторами. Підприємства, колгоспи, радгоспи, вищі та середньоспеціальні навчальні заклади влаштували «Дні відкритих дверей», з метою ознайомлення школярів із змістом своєї діяльності [8, 15].

19 вересня 1975 р. Міністерство освіти СРСР видало постанову «Про заходи з подальшого розвитку технічних видів спорту серед школярів». У ній зазначалося, що гуртки відповідного спрямування розвивають у дітях лише «спортивну майстерність, без технічної творчості» [9, 17]. Виконуючи зазначений документ Рада Ворошиловградського обласного відділу народної освіти та Ворошиловградський обласний комітет ДОСААФ видав спільну постанову, яка мала два протоколи № 3 від 9 лютого 1977 р. та № 4 від 24 лютого 1977 р., які передбачали конкретні заходи з усунення недоліків, які мали місце бути.

Мережа позашкільних закладів освіти розросталася та почала потребувати певного впорядкування. Кількість установ не повинна була вплинути на те, що якість навчання погіршиться. У зв'язку з цим Рада Міністрів СРСР видала постанову «Про номенклатуру та порядок створення позашкільних закладів». У ній Міністерству просвіти СРСР, разом із Радами Міністрів союзних республік було дано завдання утвердити до 1 січня 1976 року точний перелік позашкільних закладів [3]. Після виходу цієї постанови у двотижневий термін, 12 січня 1976 року, Міністерством освіти СРСР було вперше затверджено перелік позашкільних закладів освіти. До нього входило 12 типових установ: палаци та будинки піонерів, станції юних натуралістів, техніків та туристів, клуби юних техніків, дитячі

будинки культури, кімнати школяра, дитячо – юнацькі клуби юних моряків, ДЮСШ, стадіони, дитячі парки, піонерські та інші табори, музичні та художні школи, дитячі бібліотеки [1, 228]. Але до вказаного реєстру увійшли не всі позашкільні установи, які існували на території СРСР, тому ті з них, які не потрапили до номенклатури, продовжували функціонувати в режимі, який існував до постанови. Слід зазначити, що в результаті прийняття цього закону мережа позашкільних освітніх установ стала значно більше структурованою та регламентованою.

Наказом Міністерства освіти СРСР від 17 серпня 1976 року до переліку позашкільних установ були додані дитячі хорові студії, що створені хоровими товариствами.

Паралельно із прийняттям базових законів, що стосувалися позашкільної освіти, Міністерство освіти працювало й над створенням типових положень, згідно яких працювали позашкільні установи. Підготовчий етап тривав із 1967 р. Саме в цьому році 12 січня Міністерство освіти УРСР надіслало офіційні листи на обласні позашкільні установи, в яких зазначало, що «...положення про позашкільні установи частково застаріли і не відповідають сучасним вимогам. Відділ позашкільного виховання Міністерства освіти УРСР працює над їх переробкою» [5, 29]. Позашкільним закладам областей надіслали збірку положень, у яку мали бути внесені зміни, доповнення та поправки. Опрацювавши всі зібрані матеріали, Міністерство освіти почало видавати нові, вдосконалені положення про роботу позашкільних установ.

У зв'язку з необхідністю організації роботи таборів праці та відпочинку, які почали масово будуватися 1976 році, було видано «Положення про табір праці та відпочинку для учнів старших класів та загальноосвітніх шкіл». У ньому затверджувалося, що вказані заклади працюють з метою забезпечення змістовного відпочинку, залучення учнів до продуктивної праці, формування в них трудових вмінь та навичок, а також в якості профорієнтації.

Зазначений документ встановлював усі сторони функціонування цих позашкільних закладів. У ньому містилися загальні положення щодо місць розташування таборів, органів, за допомогою яких їх створено, чітко прописувалися завдання, зміст та організація роботи таких позашкільних установ, їх кадровий склад, а також матеріально - технічне та фінансове забезпечення [4, 315-319]. Трохи пізніше, у травні 1976 року подібне положення було опубліковано також Міністерством освіти УРСР. Воно окреслювало практично ті ж пункти роботи таборів праці та відпочинку, що й загальносоюзне.

У серпні 1976 року вийшло положення стосовно функціонування міських (районних) дитячих парків, які повинні були стати центрами позакласної та позашкільної роботи. Підкреслювалося значення оздоровчої та фізкультурно – спортивної роботи. У документі давалися рекомендації щодо організації роботи та керівництва дитячим парком, а також відносно його бажаної структури [1, 239-242].

У якості ще одного прикладу можна навести «Типове положення про Будинок піонерів», яке було затверджено 21 жовтня 1976 року. Воно містило в собі пункти, в яких було визначено будинок піонерів як позашкільний заклад, його цілі та завдання. Розкривався порядок відкриття Будинку піонерів, його права, фінансування, матеріальна база, структура, зміст роботи, керування, робота педагогічної ради та документація [1, 228; 4, 322-328].

Туристсько – краєзнавча робота, починаючи з 19 січня 1977 року, регулювалася «Положенням про республіканські, крайові, обласні, окружні станції юних туристів (СЮТУР)». Цей документ налічував п'ять пунктів, що стосувалися багатьох сторін роботи станцій. У них описувалася інструктивно-методична, організаційно-масова робота, діяльність гуртків і об'єднань та інші положення [1, 244-248].

Діяльність дитячо-юнацьких спортивних шкіл була визначена тільки у жовтні 1977 року «Положенням про ДЮСШ», в якому розглядалися умови відкриття цього типу

позашкільних установ, організація тренувального процесу, навчально-спортивна база, штати та фінансування ДЮСШ, а також звітність та юридичні права школи [2, 393-395].

Дитячі музичні, художні школи та школи мистецтв працювали згідно «Положення про дитячу музичну та художню школу та школу мистецтв системи міністерства культури СРСР» від 17 липня 1978 року [2, 397- 407]. Цей документ вказував правильну організацію навчально – виховної роботи, права та обов'язки учнів, дирекції, викладачів, класних керівників, навчально – допоміжного персоналу.

Незважаючи на те, що технічній творчості приділяли в СРСР значну увагу, порядок створення клубу юних техніків, затверджений у «Положенні про клуб (будинок) юних техніків профспілок» видали тільки 17 серпня 1979 року. В ньому було окреслено зміст роботи цього закладу, структура клубу, як і в багатьох інших положеннях організація роботи педагогічного колективу. Для розгляду питань навчально – виховної роботи створювалася педагогічна рада, а із числа членів гуртків формувалася рада активу.

Розглядаючи означені вище документи, можна відмітити, що у другій половині 1970-х років, порівняно з попередніми десятиліттями, мережа позашкільних закладів освіти була упорядкована, чітко окреслена та визначена, а її робота систематизована. З того часу робота цих установ регламентувалася спеціальними типовими положеннями, які змістовно описували основні напрями їх діяльності.

Міністерство освіти УРСР, секретаріат ЦК ЛКСМ, Укрпрофрада, Український республіканський комітет захисту миру, Українська республіканська спілка дружби та культурних зв'язків у 1975 р. видали рішення «Про республіканський огляд шкільних, районних, міських клубів інтернаціональної дружби (КІДів)». Виконуючи його на місцевому рівні Рада облВНО, бюро ЦК ЛКСМ, секретаріат облсовпрофа, обласний комітет захисту миру 5 січня 1976 р. видали відповідну постанову по Ворошиловградській області. Згідно з нею з 1 січня 1976 р. по 7 листопада 1977 р. був проведений обласний огляд шкільних, районних, міських КІДів, що сприяло покращенню їх діяльності [6, 1]. Це підтверджується наступною постановою Міністерства освіти УРСР «Про підсумки I етапу республіканського огляду КІДів». У ній вказується, що у вказаних заходах по республіці прийняли участь 6 тис. клубів. В числі інших позашкільних установ нагороду отримав КІД «Глобус» палацу піонерів та школярів міста Торез Донецької області та КІД «Компаньєрос» палацу піонерів та школярів імені М. Горького з Донецьку.

З метою поліпшення роботи з оздоровлення населення 5 квітня 1977 року вийшла постанова секретаріату ВЦСПС, секретаріату ЦК ВЛКСМ, комітету з фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР та Президіума ЦК ДОСААФ СРСР «Про заходи з подальшого розвитку фізичної культури та спорту за місцем проживання населення у світлі завдань, поставлених XXV з'їздом КПРС» [2, 344-346]. Вона закликала до створення при житлово-експлуатаційних організаціях спортивних, спортивно – технічних клубів та гуртків з радіоконструювання, авіаційного, автомобільного та морського моделювання і картингу. У постанові також надавалися вказівки стосовно популяризації діяльності цих установ.

Пильна увага державних органів до позашкільної освіти у 1970-х роках підтверджувалася ще й створенням комісії ФЗМК, яка в числі інших своїх функцій мала за мету контроль за організацію шефства над позашкільними установами та проведення літнього та зимового дитячого відпочинку в оздоровчих таборих [3].

Незважаючи на значні досягнення в організації дозвілля підростаючого покоління у 1970-х роках були й певні недоліки. У результаті їх усунення у деяких напрямках позашкільної освіти протягом другої половини 1970-х років на території всього Радянського Союзу було побудовано 1075 нових піонерських таборів та таборів праці й відпочинку, велику кількість реконструйовано. Загалом, у всіх цих закладах могло проводити час 198,2 тисячі дітей та молоді. Спираючись на дані колеги Міністерства освіти СРСР, у 1979 році у

таборах різного типу відпочивало 12,4 млн. дітей, що на 2,6 млн. більше, ніж у 1974 році [2, 349].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що у 70-х рр. ХХ ст. нормативно – правова база позашкільної освіти була значно вдосконалена, вона стала більш фундаментальною та змістовною. Прийняті у 1973 році «Основи законодавства Союзу РСР та Союзних республік про народну освіту» започаткували новий етап у становленні позашкільної освіти. Він супроводжувався економічною і політичною стабільністю в СРСР та УРСР. Тому у державних органів була можливість приділити належну увагу позашкільним закладам. Саме в цей час видано велику кількість законів, нормативних актів, постанов, указів, які регламентували роботу цих установ.

У 1973-му – 1979-му рр. становище позашкільної освіти докорінно змінилося. Саме в цей час було складено перелік позашкільних установ, їх робота почала регламентуватися не лише партійними постановами та указами, а й власними статутами – типовими положеннями, що чітко прописували усі сторони роботи закладів.

Проблема функціонування позашкільних закладів освіти в Луганській і Донецькій областях в правовому аспекті має велику кількість «білих плям». Це, наприклад, нормативно-правове забезпечення позашкільних установ на Донбасі в 1940-х – 1960-х рр. Тому подальше вивчення цієї теми буде становити перспективу наших досліджень.

Література:

1. Внешкольные учреждения /под.ред Л.К.Балясной. – М.: «Просвещение». – 1978. – 256 с.
2. Законодательство по охране детства. Сборник нормативных актов./ Под ред. О.Г. Павшуковой. – К.:Радянська школа,1982. – 520 с.
3. Народное образование в СССР. Сб.нормат. актов. – М.:Юрид.лит. – 1987. – 336 с.
4. Основні документи про школу /Упорядник Є. С.Березняк. – К.: «Рад.школа». – 1982. – 399 с.
5. ДАЛО, ф.2784, оп.1, спр. 21.
6. ДАЛО, ф.2820, оп.1, спр. 44.
7. ДАЛО, ф.2825, оп.1, спр. 57.
8. ДАЛО, ф.2825, оп.1, спр. 69.
9. ДАЛО, ф.2825, оп.1, спр. 88.
10. ДАЛО, ф.2825, оп.1, спр. 120.

В статье проанализированы нормативно-правовые акты, которые составляли законодательную базу внешкольных учреждений образования в Луганской и Донецкой областях в 1970-е гг.

The main juridical acts, legislative base of the extra-curricular education in Lugansk and Donetsk regions consisted of, in the 1970s are analyzed.